

BO‘LAJAK INGLIZ TILI O‘QITUVCHILARINING IJTIMOYIY INTELLEKT XUSUSIYATLARI

Ataxo ‘jayeva Shaxlo Anvarovna
“Turan International University” o‘qituvchisi
<https://orcid.org/0000-0002-6523-3951>

Annotatsiya: Ushbu maqolada bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchining kommunikativ kompetensiyasi kasbiy va shaxsiy sohadagi ijtimoiy-psixologik muammoli vaziyatlarni samarali hal qilish ko‘nikmalarini ortishida ijtimoiy intellekt xususiyatlarining o‘rni haqida yoritilgan. Ijtimoiy intellekt tushunchasi psixologiya fanidagi o‘rganilgan jarayoniga to‘xtalib o‘tilgan. Bo‘lajak ingliz tili fani o‘qituvchilarining ijtimoiy intellekt dinamikasini aniqlanishi 4ta subtest olish orqali aniqlangan tahlillar natijalari keltirilgan. Xususan, bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarning ijtimoiy intellektini o‘rganishning dolzarbligi, ularning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish sharti sifatida ilmiy bilimlarni rivojlantirish tendentsiyalari, shuningdek, ijtimoiy amaliyotning mavjud ehtiyojlari bilan belgilanishi haqida yoritilgan.

Kalit so‘zlar: ijtimoiy intellekt, kommunikativ kompetensiya, samarali yechim, turli usullar, potentsial intellekt, bo‘lajak ingliz tili fani o‘qituvchilari.

SOCIAL INTELLIGENCE CHARACTERISTICS OF FUTURE ENGLISH LANGUAGE TEACHERS

Atakhujaeva Shakhlo Anvarovna
Teacher of «Turan International University»

Abstract: This article describes the role of social intelligence in increasing the communicative competence of future English language teachers and their ability to effectively solve socio-psychological problem situations in the professional and personal spheres. The concept of social intelligence is discussed in the process studied in the science of psychology. The results of the analyzes determined by taking 4 subtests to determine the dynamics of social intelligence of future English language teachers are presented. In particular, the importance of studying the social intelligence of future English language teachers, the trends in the development of scientific knowledge as a condition for the development of their communicative competence, and the current needs of social practice are highlighted.

Keywords: social intelligence, communicative competence, effective solution, different methods, potential intelligence, future English teachers.

ХАРАКТЕРИСТИКИ СОЦИАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Атаходжаева Шахло Анваровна
Преподаватель «Turan International University»

Аннотация: В данной статье описывается роль социального интеллекта в повышении коммуникативной компетентности будущих учителей английского языка и их способности эффективно решать социально-психологические проблемные ситуации в профессиональной и личной сферах. Понятие социального интеллекта обсуждается в процессе, изучаемом наукой психологией. Представлены результаты анализов, определяемых прохождением 4-х субтестов для определения динамики социального интеллекта будущих учителей английского языка. В частности, выделены важность изучения

социального интеллекта будущих учителей английского языка, тенденции развития научных знаний как условия развития их коммуникативной компетентности, актуальные потребности социальной практики.

Ключевые слова: социальный интеллект, коммуникативная компетентность, эффективное решение, различные методы, потенциальный интеллект, будущие учителя английского языка.

Zamonaviy jamiyatda shaxsning ijtimoiylashuvi va kasbiy rivojlanishi jarayonida ijtimoiy intellekt muhim rol o'ynaydi. Bo'lajak ingliz tili fani o'qituvchilik kasbi uchun ijtimoiy intellekt muammosi katta ahamiyatga ega. Ijtimoiy intellekt o'qituvchining o'zini, xatti-harakatlarini, boshqa odamlarning xatti-harakatlarini va samarali o'zaro munosabatlarini tushunish, shuningdek, maqsadga erishish uchun bilim, ko'nikma va qobiliyatlarini rivojlantirishni talab qiladi. Bu sohada izlanishlar olib borayotgan olimlarning umumiy soni juda katta. Boshqa ko'plab ilmiy tushunchalarda bo'lgani kabi, olimlar ijtimoiy intellekt nima ekanligi bilan ham bir to'xtamga kela olmaydilar. Biroq, muammoning dolzarbligi, asosan, bo'lajak ingliz tili fani o'qituvchilarning ijtimoiy intellektining o'ziga xos xususiyatlarini yetarli darajada o'rganmaganligi bilan bog'liq. Boshqa tomondan, O'zbekistonda bo'lajak ingliz tili fani o'qituvchilarining ijtimoiy intellektini rivojlantirish darajalari hali maxsus o'rganilmagan. Ijtimoiy intellektning empirik tadqiqotlari esa turli bosqichlarda amalga oshirilgan. Xorijiy manbalarda mavjud bo'lgan, aql darajasini aniqlashga qaratilgan turli xil usullarga qaramay, ularning barchasi o'zbek tiliga tarjima qilinmagan.

Psixologiya fanida ijtimoiy intellektning ko'plab ta'riflari, yondashuvlari, modellari mavjud. Va biz ushbu maqolada ijtimoiy tushunchalarning barchasini tasavvur qila olmaymiz. Shu munosabat bilan biz faqat bizning ishimizni tushunish uchun zarur bo'lgan va tadqiqotning maqsad va vazifalari, uning gipotezasi va qo'llaniladigan usullari uchun asos bo'lib xizmat qiladigan ilmiy pozitsiyalarni ushbu maqolada ochib beramiz.

Ijtimoiy intellekt umumiy intellektning bir qismi sifatida ta'lim jarayoni uchun katta ahamiyat kasb etadi. X.J.Ayzenk [8] fikricha, ijtimoiy intellekt - bu shunday ijtimoiy-madaniy sharoitlar ta'sirida umumiy intellektning rivojlanishi natijasiki, u shaxsning jamiyat talablariga moslasha olish qobiliyatidir. Ijtimoiy intellektning rivojlanish darajasiga ta'sir qiluvchi omillar orasida X.J. Ayzenk ijtimoiy-iqtisodiy holat, uning motivatsiyasi, madaniy omillar, ta'lim darajasi, til o'rganish qobiliyati va boshqalarni ajratib ko'rsatdi.

Ijtimoiy intellekt fikrlashning asosi bo'lib, boshqa intellektlarni shakllantirish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. G.V. Allport [10] ijtimoiy aql-idrokni insonning odamlarni to'g'ri hukm qilish, ularning xatti-harakatlarini bashorat qilish va shaxslararo munosabatlarda adekvat moslashishni ta'minlashning o'ziga xos qobiliyati deb hisoblaydi. D. Veksler [11] asarlarida ijtimoiy intellekt shaxsning inson hayotiga moslashishi sifatida tanilgan, ya'ni hayotiy muammolarni hal qilish qobiliyati deya ta'riflangan. D.G. Myers [12] ijtimoiy intellektni ijtimoiy fikrlash, o'zini o'zi va boshqalarni ijtimoiy ko'rsatmalar asosida baholash qobiliyati sifatida belgilaydi. J. Piaget [13] aqlning mohiyatini jismoniy va ijtimoiy voqelikka moslashuvchan va barqaror moslashishda ko'rib chiqadi. Ijtimoiy intellektning murakkab tuzilma modeli J.P.Gilford tomonidan taqdim etilgan [14]. Uning kontseptsiyasiga ko'ra, ijtimoiy intellekt ijtimoiy obyektlarni aks ettirish bilan bog'liq bo'lgan ta'lim jarayonlarini birlashtiradi va tartibga soladi. M.E.Ford va M.S.Tisak [15] ijtimoiy intellektni muammoli vaziyatlarni muvaffaqiyatli hal qilish uchun ijtimoiy ma'lumotlarni qayta

ishlash uchun aqliy qobiliyatlar guruhi sifatida aniqladilar. Ular ijtimoiy intellekt umumiy intellektga o'xshamasligini va u ijtimoiy muhitda rivojlanishini isbotladilar. R.J. Sternbergning intellekt nazariyasi [16] uchta jihatni o'z ichiga oladi:

1) ichki o'zaro bog'liqlikni tushuntiruvchi tarkibiy qism nazariyasi, shaxs dunyosi, fikrlash mexanizmlari, axborotni qayta ishlash bilan bog'liq (intellektidagi komponent);

2) tajribaning kichik nazariyasi, yangi vaziyatni egallash samaradorligini belgilovchi, oldingi tajribadan foydalanish (empirik aql);

3) intellektning ijtimoiy vaziyatda namoyon bo'lishini tushuntiruvchi kontekstning kichik nazariyasi (vaziyatli intellekt).

Asta-sekin, ijtimoiy intellektni o'rganishda ijtimoiy intellektni baholashning xulq-atvorli noverbal usullariga asoslangan tadqiqotlar ko'proq o'rin egallaydi. Kosmitski va O.P.Jon [17] ijtimoiy intellektni ko'rib chiqish va diagnostika qilishda ushbu ikki yondashuvni ya'ni ijtimoiy komponent va ijtimoiy intellektni birlashtirishga birinchilardan bo'lib qo'l urishdi. Va olimlar ushbu komponentlarni ikkita alohida guruhlariga: kognitiv va xulq-atvor guruhlariga birlashtirishdi.

Tegishli adabiyotlarni nazariy tahlil qilish tadqiqot gipotezasini shakllantirishga imkon beradi: bo'lajak ingliz tili fani o'qituvchilarning ijtimoiy intellektning rivojlanish darajasi ularning o'quv faoliyatidagi kommunikativ vakolatlarini belgilaydi. Shunday qilib, tadqiqotning maqsadi bo'lajak ingliz tili fani o'qituvchining kasbiy muloqotida muhim bo'lgan omillarni hisobga olgan holda o'rta maktab o'quvchilarining ijtimoiy intellektning o'ziga xos xususiyatlarini o'rganishdir.

Bo'lajak ingliz tili fani o'qituvchilar – Namangan Davlat Universiteti ingliz tili yo'nalishining talabalari sinovdan o'tkazildi. Sinovdan o'tgan talabalarining o'rtacha yoshi 18,6–64 nafar o'g'il bolalar va 276 nafari qiz bolalardir. Shuni ta'kidlash kerakki, biz aqliy jihatdan ijtimoiy gender o'ziga xosliklarini ajratmaymiz.

Ishda quyidagi vositalar qo'llaniladi: ijtimoiy intellektni tekshirish usullari J.P.Guil Ford, M.O. Sullivan [18] va 16-PF Kattell usuli (shakl C) [19-20]. Ma'lumotlarni qayta ishlash uchun S.Spirman diapazonning korrelyatsiya usulidan foydalangan.

Tadqiqotning birinchi bosqichida ijtimoiy intellektning tarkibiy qismlari diagnostikasi (xulq-atvor natijalarini bilish, xatti-harakatlar sinflarini bilish, xatti-harakatlarning o'zgarishini bilish, xatti-harakatlar tizimini bilish) J.P.Gilford va M.O. Sullivan usuli. Bo'lajak ingliz tili fani o'qituvchilarda ijtimoiy intellektni baholashning o'rtacha darajasi (67%) ustunlik qiladi. Ijtimoiy intellekt o'rtachadan yuqori (qobiliyatlarining o'rta va yuqori standart ma'nolari) qabul qiluvchilarning atigi 17 foiziga ega. Ijtimoiy intellekt darajasi me'yordan past bo'lgan talabalarining 16 foizi (qobiliyatlarining past va o'rtacha zaif standart ma'nolari) odamlarning xulq-atvorini tushunish va prognoz qilishda qiyinchiliklarga duch kelishadi. Tajriba natijalari bo'yicha «xulq-atvor oqibatlarini bilish» omili eng katta darajada ifodalangan (1-kichik test).

Demak, bo'lajak ingliz tili fani o'qituvchilar (97%) odamlarning his-tuyg'ulari, fikrlari va niyatlarini tushunish asosida ularning keyingi ishlarini oldindan ko'ra oladilar. Ushbu subtest natijalari bo'lajak ingliz tili fani o'qituvchilarining kommunikativ kompetentsiyasining dinamiklik kabi tarkibiy qismlarining yuqori ma'nosi bilan chambarchas bog'liq (N+ omil); ustunlik darajasi (E+ omil); mustaqillik (Q2+ omil); qisqalik (H+ faktori); shubhalilik (faktor L) ($p < 0,01$). Ekspressivlik darajasiga qarab ijtimoiy intellektning idrok kabi komponenti guruhda og'zaki ifoda ta'kidlangan. Bu insoniy munosabatlar xarakteriga yuqori sezgirlikka ega bo'lgan talabalar guruhini (88%) tavsiflaydi. Ta'kidlanishicha, ushbu subtestning ma'nolari kommunikativ

kompetensiyaning quyidagi komponentlari bilan ijobiy bog'liq ($p < 0,01$) hissiylik (I+ omil), vijdonlilik (G+ omil), intellektuallik (B+ omil), rivojlanish darajasi tasavvurning (M+ omili), diplomatiyaning (omil N+).

1-jadval. Bo'lajak o'qituvchilarning ijtimoiy intellekt omillarining rivojlanish darajalari

№	Qobiliyatlarning standart ma'nolaridagi testlar	1- Test	2- Test	3- Test	4- Test
1.	Past	-	3	-	9
2.	O'rtacha zaif	3	17	12	21
3.	O'rtacha	80	63	71	54
4.	O'rtacha kuchli	10	15	14	16
5.	Yuqori	7	2	3	-

“Ekspressiv xulq-atvor guruhlarini bilish” omili (2-subtest) bo'yicha past baho (20%) bo'lgan talabalarda harakat, qarash va hazil tillarida yomon. Ulardagi intellekt, asosan, axborotning og'zaki mazmuniga yo'naltirilgan. Ular ko'pincha suhbatdoshning so'z ma'nosini tushinishda xato qilishlari mumkin, chunki ular og'zaki bo'lmagan reaksiyalarini hisobga olmaydilar. Shu bilan birga, 2-subtest bo'yicha eksperimental ma'lumotlar o'z-o'zini nazorat qilishning yuqori darajasi (Q4+ omil) va reklyuziyaning yuqori ma'nosi (A-omil) (mos ravishda, $r_s = 0,57$; $r_s = 0,83$, p) bilan ijobiy bog'liq ($p < 0,01$). 4-subtestda bo'lajak ingliz tili fani o'qituvchilar eng past bilimni (30%) ko'rsatdi. Bu shuni ko'rsatadiki, talabalar to'liq bo'lmagan ma'lumotlar asosida kommunikativ faoliyatning muvaffaqiyatli qurilishini bashorat qilish va shaxsning og'zaki bo'lmagan reaksiyalariga, shuningdek, jamiyatdagi xatti-harakatlarni tartibga soluvchi norma va qoidalarga yo'naltirish qobiliyati yetarli darajada rivojlanmagan; Muloqot ishtirokchilarining maqsadlarini, niyatlarini, ehtiyojlarini mos ravishda aks ettirish va ularning xatti-harakatlari oqibatlarini oldindan ko'ra bilish qobiliyati ham aynan shunga bog'liqdir. 4- subtest natijalari intellektual omillar rivojlanishining past darajasi bilan ijobiy korrelyatsiya ifodalangan ($p < 0,01$). Bunday holda, tasavvur rivojlanishining past darajasi (M omili), yangilikni qabul qilish qobiliyati (Q1 omil), umumiy intellektual rivojlanish (B omil) va struktura va dinamikani bilish qobiliyatining shaxslararo o'zaro ta'sirlar holati rivojlanishi haqida gapirish mumkin (4-subtest). Shunday qilib, tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, aql-idrokning ijtimoiy omillari bo'yicha yuqori ko'rsatkichlarga ega bo'lgan bo'lajak ingliz tili fani o'qituvchilari orasida kommunikativ faoliyatda kompetentsiyali moslashuvchilarning ulushi yuqoridir.

Shunday qilib, tadqiqotlar tahlili shuni ta'kidlashga imkon beradiki, bo'lajak ingliz tili fani o'qituvchilarining kommunikativ kompetentsiyasini oliy ta'lim sharoitida rivojlantirish ijtimoiy intellekt bilan sezilarli darajada bog'liq. Bo'lajak ingliz tili fani o'qituvchilarining kommunikativ kompetentsiyasi aqlning ijtimoiy rivojlanish darajasi bilan bog'liq va unga asoslanadi. Shunday qilib, aksariyat tadqiqotlar ijtimoiy intellektni umumiy qobiliyat, amaliy fikrlash yoki ijtimoiy moslashuvning maxsus shakli shaklida taqdim etilgan umumiy aqlning birikmasi sifatida belgilaydi. Ilmiy adabiyotlarni o'rganish shuni ko'rsatadiki, bo'lajak o'qituvchilarning ijtimoiy tafakkuri, ularning kommunikativ kompetentsiyasini rivojlantirish holati kabi tadqiqotlar yetarli darajada o'rganilmagan. Shu munosabat bilan ijtimoiy-madaniy muhitning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda ijtimoiy tadqiqotlarni kengaytirish zarur. Bo'lajak ingliz tili fani o'qituvchilarining ijtimoiy tafakkurining o'ziga xos xususiyatlari haligacha o'rganilmagan.

Biz ijtimoiy intellektni shaxsning maxsus kognitiv salohiyati yoki aqliy resursi

deb hisoblaymiz. Ijtimoiy intellekt jamiyatning madaniy omillarini hisobga olgan holda ijtimoiy-psixologik muammolarni samarali hal qilishni ta'minlaydi. Nazariy tahlil shuni ko'rsatadiki, bo'lajak ingliz tili fani o'qituvchining kasbiy mahoratining shakllanishi ijtimoiy aqliy qobiliyatga bog'liq. Bo'lajak ingliz tili fani o'qituvchining kasbiy faoliyatining o'ziga xos xususiyatlari va qo'yilgan talablarni hisobga olgan holda, ijtimoiy intellektni o'qituvchining kasbiy faoliyati muvaffaqiyatining zaruriy muddati deb hisoblash mumkin. Ijtimoiy intellekt bo'lajak ingliz tili fani o'qituvchilari uchun pedagog sifatida xizmat qiladigan, samarali faoliyat uchun zarur bo'lgan ko'plab pedagogik kompetensiyalar, shu jumladan kommunikativ kompetensiya uchun asosdir. Shunday qilib, bo'lajak ingliz tili fani o'qituvchilarning ijtimoiy intellekt muammosini hisobga olgan holda, ularning kommunikativ kompetensiyasi haqida gapirish kerak. Bu kasbiy ta'lim jarayonida o'qituvchining ijtimoiy intellektini va kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish darajasini o'rganishni ilgari suradi.

Ijtimoiy intellektni baholashning o'rtacha darajasi, umuman olganda, bo'lajak ingliz tili fani o'qituvchilarining shaxslararo munosabatlarda yetarlicha samarali ekanligi va jamiyatga normal moslashganligini anglatadi.

Ijtimoiy darajasi o'rtacha darajadan yuqori bo'lgan bo'lajak ingliz tili fani o'qituvchilari odamlarning xatti-harakatlari haqida ma'lumot olishlari mumkin, ular og'zaki bo'lmagan muloqot tilini juda yaxshi tushunadilar, odamlar haqida o'z fikrlarini bildiradilar va ma'lum sharoitlarda ularning reaksiyasini muvaffaqiyatli oldindan ko'ra oladilar.

Ijtimoiy darajasi standartlardan past bo'lgan bo'lajak ingliz tili fani o'qituvchilari esa murakkab munosabatlarga ega bo'lib, ijtimoiy moslashish imkoniyati pasayadi.

Tajriba shuni ko'rsatadiki, bo'lajak ingliz tili fani o'qituvchilarining aksariyati odamlarning keyingi ishlarini oldindan ko'ra oladilar. Ammo ularning prognozlarini noto'g'ri bo'lishi mumkin, agar ular o'zini noodatiy tarzda tutadigan odamlar bilan muomala qilsalar. Talabalar tomonidan 1 subtestni muvaffaqiyatli bajarish ularning ishtirokchilarning og'zaki bo'lmagan reaksiyalarida yo'naltirish qobiliyatini va odamlarning xatti-harakatlarini tartibga soluvchi norma modellari va qoidalarini bilishini ko'rsatadi. Bu natija talabalarining pedagogik yo'nalishi va o'zbek muloqotining etnik xususiyatlari, me'yorlari, standartlari va xususiyatlari bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Muloqot madaniyatida xulq-atvor va xatti-harakatlarning oqibatlarini oldindan ko'ra bilish qobiliyati o'zbeklarning muloqot madaniyatida katta ahamiyatga ega va bu qobiliyatlarga asoslangan muloqot strategiyasi va taktikasi qimmatlidir.

Shuningdek, o'zbek talabalarining pedagogik diqqat markazida va etnik o'ziga xosliklari aniq vaziyatda odamlar bir-biriga nima deyishlarini tushunishga yordam beradi. Bu 3-subtest bo'yicha vazifalarni bajarishga yordam beradi.

«Ifodali guruhlarni bilish» (2-subtest) va «shaxslararo o'zaro ta'sir holatining tuzilishi va dinamikasini bilish» omillarining past ko'rsatkichlari (4-subtest) ba'zi bo'lajak ingliz tili fani o'qituvchilarning ma'lum shaxslararo muloqotda qiyinchiliklarni his qilishlarini ko'rsatadi.. Shunday qilib, ular odamlarning o'zaro munosabatlaridagi murakkab vaziyatlarni tahlil qilish va muayyan xatti-harakatlarning sabablarini aniqlash uchun etarli qobiliyatga ega emaslar; ularning kommunikativ mantiqni tushunish faoliyat yomonroq rivojlangan.

Bunday bo'lajak ingliz tili fani o'qituvchilar ko'pincha so'zlarni noto'g'ri ishlatishadi va suhbatdoshning so'z talqinida xato qilishadi. Bu kasbiy ta'lim jarayonida bo'lajak ingliz tili fani o'qituvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish yagona maqsadli ekanligini ko'rsatadi. O'qituvchi shaxsning

kommunikativ munosabatlarning yaxlit kontekstini anglashi, uning munosabatlari tarixini tahlil qilishi va tahlil natijalarini boshqa shaxsga aniqlab bera olishi kerak. Tasavvurning rivojlanish darajasining o'zaro bog'liqligi bo'lajak ingliz tili fani o'qituvchilarida (M omili), yangilikni qabul qilish va radikal (Q1 omil), umumiy intellektual rivojlanish (B omili) va shaxslararo munosabatlar vaziyatlari tuzilishi va dinamikasini bilish qobiliyati (4-subtest) ijtimoiy intellekt intellektning kommunikativ kompetentsiyaning kognitiv resursi ekanligini isbotlaydi.

Yetarli korrelyatsiyalarning eng katta soni ijtimoiy intellekt testi Kettell tomonidan A+, F+, H+, E+, L+, Q2+, G+, N+ 16-PF baholari bilan o'rnatiladi. Barcha subtestlar va, ayniqsa, kompozit baholash topilganligi statistik jihatdan isbotlangan introversiya ko'rsatkichi bilan salbiy korrelyatsiyada ko'rsatiladi ($p < 0,01$) (A-, F-, H- baholari bilan).

Shuning uchun eksperimental tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy intellektning etnik o'ziga xos xususiyatlari bor, ularni tahlil qilish keyingi tadqiqotlarning dolzarb yo'nalishlaridan biridir. Shunday qilib aytishimiz mumkinki, bo'lajak ingliz tili fani o'qituvchilarida ijtimoiy intellekt intellektning kommunikativ kompetentsiyasini rivojlantirish uchun zarur atamadir. Va bu sohada qilinadigan barcha ishlar bo'lajak o'qituvchilarning ishtimoiylashuvi hamda ijtimoiy intellektning yuqorilashida juda katta ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. Cantor N., Kihlstrom J.F. Social intelligence and cognitive assessments of personality. //Wyer R. S. & Srull T.K. *Advances in Social Cognition*. Hillsdale, N.J.: Erlbaum, 1989. – Vol.2.–P. 1–59.

2. Raven J.C. *Guide to the Progressive Matrices*. London: Lewis. 1960.

3. Rogers C., ed. "Carl Rogers: Student-Centered Learning." Project Innovation, a Monograph to "Education". 1996.

4. "Psychology of Communication." General edition of A.A. Bodalev – "Cogito -Centre ", 2011.6. Yermetaeva A.R. "Foundations of Students' Psychological Training." – Ust-Kamenogorsk, 2007-p.404.

7. Thordnik E.L. "Intelligence and its Uses//Harper's Magazine. 1920. P. 227–235.

8. Eysenck H.J., Barrett P. "Psychophysiology and the Measurement of Intelligence."//Reynolds C.R., Willson V. (eds.) "Methodological and Statistical Advances in the study of individual differences."N.Y.: Plenum Press, 1985.